

УДК 332.334.4:631.11(477)

DOI: 10.31673/2415-8089.2026.011902

Згурська Оксана Михайлівна,
доктор економічних наук, доцент,
Державний університет
інформаційно-комунікаційних технологій
Лазаренко Владислав Ігорович,
доктор філософії в галузі економіки,
Київський національний університет
будівництва і архітектури
Нечитайло Богдан Сергійович,
доктор філософії в галузі менеджмент,
Державний університет
інформаційно-комунікаційних технологій

МЕХАНІЗМ АДАПТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ УКРАЇНИ ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Дане дослідження присвячене вивченню механізмів адаптації сільськогосподарських угідь України до сучасних природних викликів, серед яких кліматичні зміни деградація ґрунтів, що зумовлена триваючими воєнними діями, які спричинені російським вторгненням в Україну, а також теоретико-методичні та прикладні аспекти формування стійкого механізму адаптації сільськогосподарських угідь України до сучасних соціально-економічних, екологічних та інституційних викликів. В ході виконання цього дослідження була обґрунтована система економічних інструментів, здатних підвищити стійкість землекористування та забезпечити довгострокову продуктивність сільськогосподарських земель без надмірного деструктивного впливу на них, а також з урахуванням нинішньої диспозиції екологічної безпеки аграрного сектору України. У науковій роботі розглянуто економічні передумови та чинники адаптації сільськогосподарських угідь, проаналізовано особливості їх функціонування в сучасних умовах господарювання та визначено ключові напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів. Обґрунтовано, що механізм адаптації має базуватися на комплексному поєднанні економічних, організаційних та інституційних інструментів управління земельними ресурсами. Особливу увагу приділено удосконаленню економічних стимулів раціонального землекористування, впровадженню інноваційних агротехнологій, розвитку системи моніторингу стану земель та підвищенню рівня інвестиційної привабливості аграрного сектору. Визначено, що ефективна адаптація сільськогосподарських угідь сприятиме підвищенню продуктивності землекористування, зміцненню продовольчої безпеки держави та забезпеченню сталого розвитку аграрної економіки України. Реалізація запропонованих підходів сприятиме підвищенню ефективності використання сільськогосподарських угідь, відновленню родючості ґрунтів, зміцненню продовольчої безпеки держави та забезпеченню сталого розвитку аграрного сектору економіки України.

Ключові слова: економічна стійкість, кліматичні ризики, захист земель, аграрна політика, екологічна безпека, сільське господарство.

Постановка проблеми. Сільськогосподарські угіддя України є критичним ресурсом для національної економіки та продовольчої безпеки. Водночас їхня продуктивність залежить від комплексу природних і соціально-економічних чинників, що останніми роками набули системної нестабільності. Поглиблення кліматичних дисбалансів, неконтрольовані антропогенні чинники, зростання вартості ресурсів і підвищення ринкових ризиків створюють нові умови для управління землями сільськогосподарського призначення. Економічні механізми адаптації мають забезпечити перехід від екстенсивної моделі до більш

збалансованої, орієнтованої на збереження родючості та підвищення ефективності, що не здійснюють на стільки суттєвий деструктивний вплив.

Актуальність теми. Актуальність зумовлена необхідністю поєднання економічних стимулів та екологічних обмежень у аграрній політиці щодо сільськогосподарських угідь. Дослідження адаптації має практичне значення для держави, аграрного бізнесу та місцевих громад, оскільки визначає підходи до підтримки виробників і формування ринкових сигналів в контексті ощадливого використання земельних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі значну увагу приділено проблемам ефективного використання сільськогосподарських земель, адаптації аграрного виробництва до кліматичних змін та забезпечення збалансованого розвитку аграрного сектору. Зокрема, вагомий внесок у дослідження цих питань зробили такі науковці, як А. Кучер, О. Бородіна, В. Геєць, О. Шевченко, О. Дячинська, Ю. Дзядикувич, І. Любезна, В. Власов та інші. У їхніх працях розглянуто економічні та еколого-економічні аспекти використання земельних ресурсів, механізми підвищення ефективності аграрного землекористування, а також напрями адаптації аграрного сектору до сучасних викликів, однак не приділено належну увагу динамічності деструктивних змін спричинені військовими діями.

Метою дослідження є формування економічно обґрунтованого механізму адаптації сільськогосподарських угідь України до сучасних викликів із визначенням ключових інструментів підтримки, ризиків та очікуваних ефектів.

Методологія дослідження. В дослідженні застосовано методи статистичного аналізу ключових трендів, економічного узагальнення, сценарного моделювання та порівняння показників ефективності за типами угідь. Запропоновано багаторівневий механізм адаптації, що поєднує державну підтримку, фінансові стимули для агровиробників, розвиток інфраструктури даних та земельного моніторингу, а також впровадження практик екологічно безпечного землеробства.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток аграрного сектору України відбувається в умовах значних соціально-економічних, екологічних та інституційних трансформацій. Сільськогосподарські угіддя є одним із ключових ресурсів забезпечення продовольчої безпеки держави та важливою основою розвитку національної економіки. Водночас інтенсивне використання земельних ресурсів, зміни кліматичних умов, деградація ґрунтів, трансформація земельних відносин та вплив глобалізаційних процесів зумовлюють необхідність формування ефективного механізму адаптації сільськогосподарських угідь до сучасних викликів.

Економічний аспект адаптації сільськогосподарських угідь передбачає формування системи управлінських, організаційних та фінансових інструментів, спрямованих на забезпечення раціонального використання земельних ресурсів, підвищення їх продуктивності та збереження родючості ґрунтів. У цьому контексті важливе значення має удосконалення економічних механізмів регулювання земельних відносин, формування ефективною системи державної підтримки аграрного сектору та стимулювання впровадження інноваційних технологій у сфері землекористування.

Щодо загального економічного стану земель сільськогосподарського призначення в Україні, то варто відзначити стійку тенденцію до зростання середньої вартості одного гектара сільськогосподарських угідь. Якщо у 2018 році середня вартість 1 га становила 15 тис. грн, то у 2025 році цей показник зріс до 36 тис. грн (рис. 1).

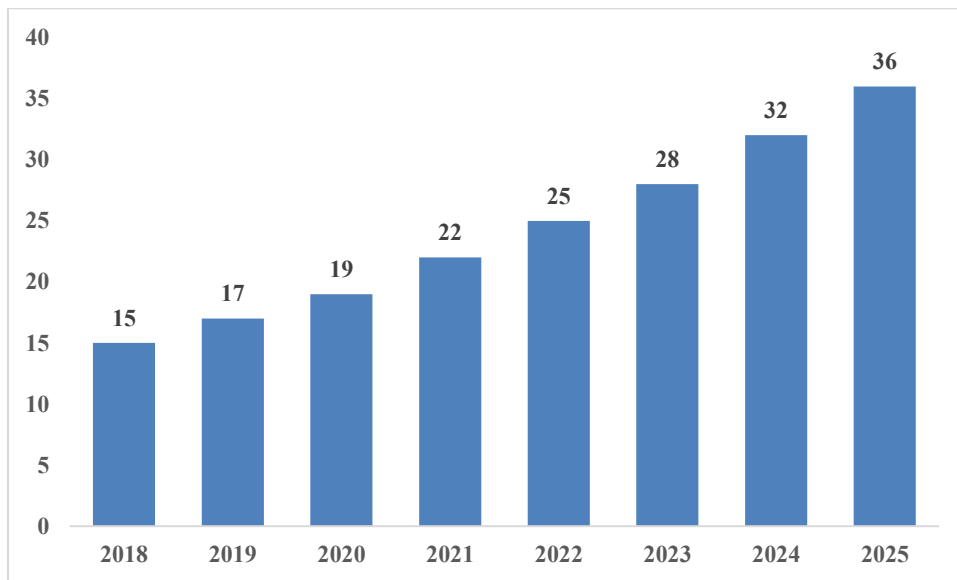

Рис. 1. Середня вартість земель сільськогосподарського призначення за 1 га, тис грн
Джерело: сформовано авторами за даними [3]

Таким чином, за досліджуваний період вартість земель зросла більш ніж у 2,4 раза. Основними чинниками такого зростання є поступова лібералізація земельних відносин, запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, проте досягнення такого показнику все ще можливим є з за рахунок екстенсивного методу ведення господарства через діяльність крупних товаровиробників.

Попри те, що їх діяльність сприяє зростанню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та залученню інвестицій у галузь, надмірна концентрація земельних ресурсів у великих аграрних компаній може мати низку негативних наслідків для стану земель сільськогосподарського призначення. Однією з основних проблем є інтенсифікація використання земельних ресурсів, що часто супроводжується порушенням принципів раціонального землекористування. Значні площі орних земель використовуються за інтенсивними технологіями, орієнтованими на максимізацію короткострокового економічного результату. У результаті це призводить до виснаження ґрунтів, зниження їх природної родючості, порушення структури ґрунтового покриву та зростання процесів деградації земель.

Таблиця 1.

Загальний вплив агрохолдингів на стан земель сільськогосподарського призначення в Україні

Показник	2022	2023	2024	2025
Частка деградованих сільськогосподарських земель, %	31.0	31.6	32.1	32.8
Площа еродованих ґрунтів, млн га	11.3	11.5	11.7	11.9
Частка монокультур у структурі посівів, %	47	48	49	50
Внесення мінеральних добрив, кг/га	140	145	148	150
Використання пестицидів, кг/га	1.9	2.0	2.1	2.2
Площа земель із зниженим вмістом гумусу, млн га	13.2	13.5	13.8	14.0

Джерело: сформовано авторами за даними [3]

Суттєвим чинником, що впливає на ефективність використання сільськогосподарських угідь, є зміни кліматичних умов, які проявляються у зростанні середньорічної температури, зміні режиму опадів та збільшенні частоти екстремальних погодних явищ. Такі процеси призводять до зниження родючості ґрунтів, погіршення водного режиму земель та зменшення врожайності сільськогосподарських культур. У зв'язку з цим важливого значення

набуває впровадження адаптивних технологій землекористування, зокрема використання ґрунтозахисних систем обробітку ґрунту, впровадження сучасних систем зрошення, застосування органічних добрив та технологій точного землеробства.

Не менш важливим чинником є інституційні зміни у сфері земельних відносин, пов'язані з реформуванням ринку земель сільськогосподарського призначення та удосконаленням системи управління земельними ресурсами. Ефективне функціонування ринку землі створює передумови для підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору, стимулює розвиток аграрного підприємництва та сприяє більш раціональному використанню земельних ресурсів.

Важливим елементом механізму адаптації сільськогосподарських угідь є формування економічних стимулів для впровадження ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій у сільському господарстві. До таких інструментів належать державні програми підтримки аграрних виробників, податкові пільги для підприємств, що впроваджують екологічно орієнтовані технології, фінансування заходів з відновлення родючості ґрунтів, а також розвиток системи страхування аграрних ризиків. Схематично, такий механізм може мати наступний вигляд (рис. 2).

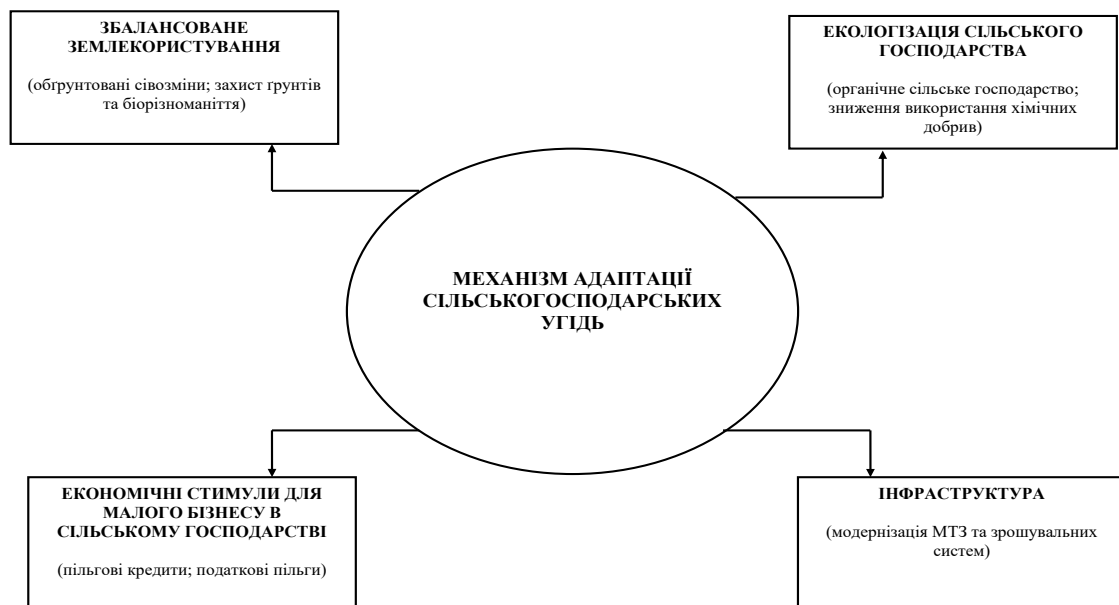

Рис. 2 Механізм адаптації земель сільськогосподарського призначення
Джерело: сформовано авторами

Крім того, важливим напрямом адаптації є удосконалення системи моніторингу стану земельних ресурсів та впровадження сучасних інформаційних технологій у сфері управління землекористуванням. Використання геоінформаційних систем, дистанційного зондування Землі та цифрових платформ управління земельними ресурсами дозволяє забезпечити оперативний контроль за станом сільськогосподарських угідь, своєчасно виявляти негативні зміни у стані ґрунтів та приймати ефективні управлінські рішення.

Отже, формування ефективного механізму адаптації сільськогосподарських угідь України до сучасних викликів потребує комплексного підходу, що поєднує економічні, організаційні, технологічні та екологічні інструменти управління земельними ресурсами. Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню ефективності використання сільськогосподарських угідь, збереженню їх природного потенціалу та забезпеченню сталого розвитку аграрного сектору України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволило узагальнити теоретичні та прикладні підходи до формування механізму адаптації сільськогосподарських угідь України до сучасних викликів та визначити ключові напрями підвищення ефективності їх використання в умовах трансформації аграрного сектору.

Встановлено, що сільськогосподарські угіддя є одним із найважливіших ресурсів розвитку національної економіки, а їх ефективне використання має визначальне значення для забезпечення продовольчої безпеки держави, розвитку аграрного виробництва та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції на світових ринках. Разом з тим сучасні умови господарювання характеризуються посиленням впливу таких чинників, як кліматичні зміни, деградація ґрунтів, трансформація земельних відносин, зростання антропогенного навантаження на природні ресурси, а також економічні та інституційні виклики, що зумовлює необхідність формування ефективних механізмів адаптації аграрного землекористування.

Доведено, що механізм адаптації сільськогосподарських угідь має ґрунтуватися на комплексному поєднанні економічних, організаційних, інституційних та екологічних інструментів управління земельними ресурсами. Важливими складовими такого механізму є удосконалення системи державного регулювання земельних відносин, впровадження інноваційних технологій землекористування, розвиток системи моніторингу стану ґрунтів, підвищення ефективності управління земельними ресурсами та стимулювання впровадження ресурсозберігаючих технологій у сільському господарстві.

Обґрунтовано, що важливим напрямом адаптації є формування економічних стимулів для раціонального використання земельних ресурсів, зокрема через удосконалення системи оподаткування землекористування, підтримку екологічно орієнтованих технологій виробництва, розвиток програм державної підтримки аграрного сектору та впровадження сучасних механізмів управління земельними ресурсами на регіональному та місцевому рівнях.

У результаті дослідження встановлено, що ефективна адаптація сільськогосподарських угідь України до сучасних викликів можлива за умови інтеграції економічних, екологічних та соціальних підходів до управління земельними ресурсами. Це передбачає формування комплексної системи управління землекористуванням, спрямованої на забезпечення сталого розвитку аграрного сектору, збереження родючості ґрунтів, підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь та забезпечення довгострокової ефективності використання земельних ресурсів.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є розроблення інструментів економічного стимулювання раціонального використання земельних ресурсів, удосконалення системи моніторингу стану сільськогосподарських угідь, а також формування ефективної моделі адаптивного управління аграрним землекористуванням в умовах глобальних економічних та кліматичних змін.

References:

1. Borodina, O. M. (2022). *Ahrarna polityka Ukrainy: vytoky, suchasnist i perspektyvy rozvytku* [Agrarian policy of Ukraine: origins, present and development prospects]. Kyiv: NAS of Ukraine.
2. Heiets, V. M. (2023). *Ekonomika Ukrainy: kliuchovi problemy ta perspektyvy rozvytku* [Economy of Ukraine: key problems and development prospects]. Kyiv: NAS of Ukraine.
3. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Kucher, A. V. (2021). *Ekonomika vykorystannia zemelnykh resursiv u silskomu hospodarstvi* [Economics of land resources use in agriculture]. Kharkiv: FOP Brovin O. V.
5. Lupenko, Yu. O. (2022). *Rozvytok ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh transformatsiinykh zmin* [Development of the agricultural sector of Ukraine's economy under transformational changes]. Kyiv: National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics".
6. Sabluk, P. T. (2020). *Ekonomika ahrarnoho vyrobnytstva i prodovolcha bezpeka Ukrainy* [Economics of agricultural production and food security of Ukraine]. Kyiv: National Scientific Centre

“Institute of Agrarian Economics”.

7. Fedorov, M. M. (2021). *Zemelni vidnosyny ta efektyvnist vykorystannia silskohospodarskykh uhid* [Land relations and efficiency of agricultural land use]. Kyiv: Agrarna Nauka.

8. Khodakivskiy, O. V. (2023). *Ekonomichni problemy rozvytku zemelnykh vidnosyn v ahrarnomu sektori* [Economic problems of land relations development in the agrarian sector]. Kyiv: National Scientific Centre “Institute of Agrarian Economics”.

9. Shpykuliak, O. H. (2022). *Instytutsiini zasady rozvytku ahrarnoho pidpriemnytstva* [Institutional foundations of agricultural entrepreneurship development]. Kyiv: National Scientific Centre “Institute of Agrarian Economics”.

10. Solow, R. M. (2000). *Growth Theory: An Exposition*. Oxford: Oxford University Press.

11. Porter, M. E. (2008). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press.

12. Stiglitz, J. E. (2012). *The Price of Inequality*. New York: W. W. Norton & Company.

13. Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.

ZGHURSKA OKSANA, LAZARENKO VLADYSLAV, NECHYTAILO BOHDAN. MECHANISM FOR ADAPTATION OF UKRAINIAN AGRICULTURAL LANDS TO CURRENT CHALLENGES: ECONOMIC ASPECT. *This study is devoted to the study of mechanisms for adapting Ukrainian agricultural lands to modern natural challenges, including climate change and soil degradation caused by ongoing military actions caused by the Russian invasion of Ukraine, as well as theoretical, methodological and applied aspects of forming a sustainable mechanism for adapting Ukrainian agricultural lands to modern socio-economic, environmental and institutional challenges. In the course of this study, a system of economic instruments was substantiated that can increase the sustainability of land use and ensure the long-term productivity of agricultural lands without excessive destructive impact on them, as well as taking into account the current disposition of the ecological safety of the agricultural sector of Ukraine. The scientific work considers the economic prerequisites and factors for adapting agricultural lands, analyzes the features of their functioning in modern economic conditions, and identifies key areas for increasing the efficiency of land resource use. It is substantiated that the adaptation mechanism should be based on a comprehensive combination of economic, organizational and institutional instruments of land management. Particular attention is paid to improving economic incentives for rational land use, introducing innovative agricultural technologies, developing a land condition monitoring system and increasing the level of investment attractiveness of the agricultural sector. It is determined that effective adaptation of agricultural lands will contribute to increasing land use productivity, strengthening the food security of the state and ensuring sustainable development of the agrarian economy of Ukraine. The implementation of the proposed approaches will contribute to increasing the efficiency of agricultural land use, restoring soil fertility, strengthening the food security of the state and ensuring sustainable development of the agricultural sector of the economy of Ukraine.*

Keywords: *economic sustainability, climate risks, land protection, agricultural policy, environmental security, agriculture.*

Надійшла до редакції: 03.03.2026

Прийнято до друку: 16.03.2026

Опубліковано: 27.03.2026

© 2026 Згурська О.М., Лазаренко В.І., Нечитайло Б.І.

Цей матеріал ліцензовано за умовами CC BY 4.0. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>